

УДК 336.71(4)

БАНКІВСЬКА СПРАВА В КРАЇНАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПРИВЕРТАЮЧИ ЗАГАЛЬНУ УВАГУ

М. Мюлбергер¹

У статті проаналізовано перспективи росту та стадії розвитку банківського сектора в країнах Південно-Східної Європи (ПСЄ), порівняно з ростом банківського сектора Центральної та Східної Європи. Визначено, що банківський ринок ПСЄ зростатиме на 17% щорічно (у євро) до 2011 року. Очікується, що сектор роздрібною торгівлі залишиться головним двигуном росту з більш витонченими роздрібними товарами на зразок інвестиційних фондів та забезпечення у зв'язку зі старістю, які набувають все більшої важливості. Хоча наша модель відношення кредиту до ВВП показує, що рівень фінансового посередництва є нижчим за рівні рівноваги, високі темпи росту кредитування в деяких країнах піднімають питання стосовно можливих загроз для макроекономічної та фінансової стабільності. Проте вагома іноземна участь, достатній рівень капіталізації, все ще прийнятні рівні безнадійних кредитів та критерії регулювання центральними банками пом'якшують ці ризики.

Ключові слова: розвиток банківського сектора, Південно-Східна Європа, кредитний бум, ринки іпотечного кредитування, кредитування фізичних осіб.

Вступ

Перспективи росту банківських секторів регіону

Значний економічний ріст, прогрес макроекономічної стабілізації, майбутнє членство в ЄС та Європейському Економічному та валютному союзу, а також дуже низькі рівні фінансового посередництва дають занижену оцінку великому потенціалу. Згідно з нашими оцінками, банківський ринок країн Південно-Східної Європи (у євро) зросте на 17% до 2011 року. Банківський сектор Румунії матиме більш високі показники з очікуваним ростом 27% щорічно.

Прогрес кредитування фізичних осіб та інвестиційних фондів

Зазначаючи впливу падіння реальних процентних ставок разом зі збільшенням матеріального рівня домашнього господарства, кредитування фізичних осіб (зокрема іпотечні кредити) розширюється зі звуковою швидкістю. Оскільки структура накопичення поступово переміщується в напрямку до більш витонченої продукції, а забезпечення у зв'язку зі старістю набуває дедалі більшої важливості, індустрія інвестиційних фондів отримує вагомий стимул для росту.

Швидкий ріст кредитування – загроза фінансовій стабільності

Наше відношення кредитування до ВВП показує, що рівень фінансового посередництва ще й досі є нижчим за рівні рівноваги, так що швидкий ріст може лише вказувати на конвергенцію (зближення систем банківського регулювання). Швидкі темпи росту кредитування в деяких країнах піднімають питання стосовно можливих загроз для макроекономічної та фінансової стабільності. Головною проблемою є необмежене позичання іноземної валюти

¹ Автор хоче подякувати Евелін Мозер, Джуліан Повше та Ані Урошнвіч за їх внесок у дослідження.

домашніми господарствами. Проте іноземна частка банків, достатній рівень капіталізації, цілком прийнятні рівні безнадійних кредитів, а також критерії регулювання центральними банками певною мірою пом'якшують ці ризики.

Значне покращення законодавчих баз

Протягом декількох років було здійснено багато спроб, націлених на врівноваження законодавчих та правових баз регіону, який вивчається, з директивами ЄС та головними принципами Базельської угоди. Найвищий рівень прогресу в цьому відношенні спостерігається в Болгарії, Хорватії та Румунії, тоді як інші країни ПСЄ відстають.

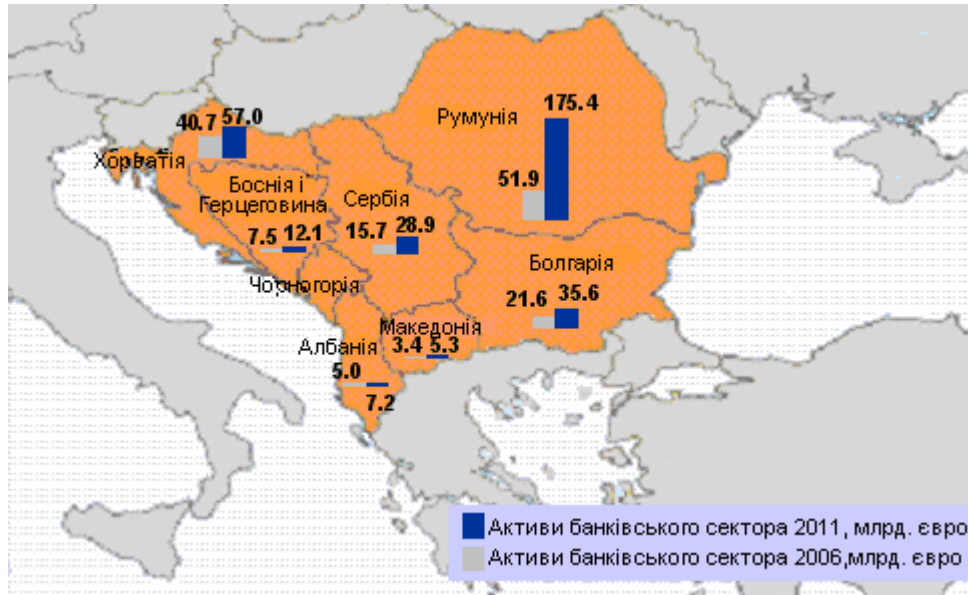

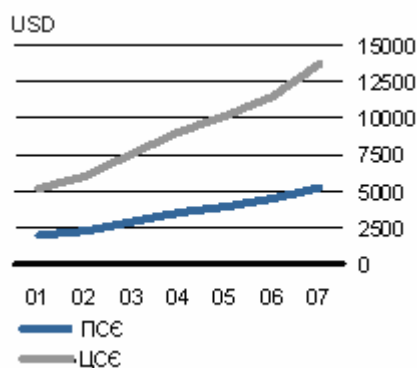
Рис. 1. Перспективи росту банківського сектора країн ПСЄ

Зосередження уваги на банківському секторі ПСЄ

Значний економічний ріст, макроекономічна стабілізація, майбутнє членство в ЄС та Європейському Економічному та валютному союзу, а також дуже низькі рівні фінансового посередництва мотивують ретельний огляд економічних систем країн ПСЄ¹ зі спеціальним наголосом на банківському секторі. Тоді як в багатьох дослідженнях говориться про розвиток банківського сектора країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ)², питання банківського сектора країн ПСЄ не отримало такої значної уваги. Однією з причин може бути відносно малий розмір багатьох банківських секторів ПСЄ. Тому ми вирішили розглянути ці ринки з точки зору регіональних особливостей та особливостей країни. Цей підхід дає нам змогу висвітлити привабливість регіону в цілому та зосередитись на залежних від країни проектах. Крім того, зорове уявлення (візуалізація) гарного початку для всього банківського сектора ЦСЄ допомагає схематично зобразити імовірний майбутній шлях розвитку банківського сектора країн Південно-Східної Європи.

¹ Для досягнення цілей нашого дослідження ПСЄ включає Албанію, Боснію і Герцеговину, Болгарію, Хорватію, Македонію, Румунію та Сербію.

² Центральну та Східну Європу представляють Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Словаччина та Словенія.

Джерело: Міжнародний валютний фонд, база даних DB Research.

Рис. 2. Відставання країн ПСЄ відносно ВВП на душу населення

Макроекономічна та інституціональна модель: слідування країн Південно-Східної Європи шляхом ЦСЄ

Стабільне макроекономічне та інституціональне середовище є запорукою стабільного розвитку банківського сектора. Що стосується макроекономічної стабілізації, можна сказати, що країни ПСЄ відстають від країн ЦСЄ десь на п'ять років. На рисунках 2 та 3 показано, що вплив на доход та зниження темпів інфляції в поточному році досягнуть рівнів країн ЦСЄ 2001 року. Стосовно очікуваного членства в ЄС, картина значно відрізняється. Тоді як Румунія та Болгарія вступили до ЄС в січні цього року, Сербія, Албанія та Боснія і Герцеговина ще не є офіційними кандидатами на членство (табл. 1). Досвід країн ЦСЄ показав, що перспективи вступу в ЄС є важливим опорним пунктом для розвитку глобальної економічної політики. Тому попередня підготовка до членства є важливою для покращення операційного середовища банківських секторів.

* ІСЦ – індекс споживацьких цін.

Джерело: EIU, Інтегрована файлова система, DB Research.

Рис. 3. Неухильне зниження темпів інфляції

Перспективи вступу до ЄС та ЄВВС.
Базовий сценарій для членства в МРВК (механізм регулювання валютних курсів) та ЄВВС

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010-2012	2013-2014
ЦСЄ-5	EU							
Болгарія				ЄС				
Румунія				ЄС				
Хорватія	Країна-офіційний кандидат							
Македонія	Країна-офіційний кандидат							
Албанія	Підписана УСС*							
Сербія	Відновлення переговорів стосовно УСС							
Боснія та Герцеговина	Відновлення переговорів стосовно УСС							

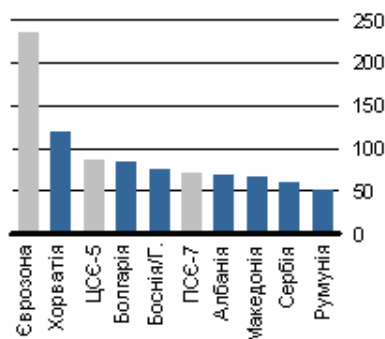
* Угода про стабілізацію та співробітництво (УСС).

Джерело: вивчення баз даних.

Зниження фінансових показників протягом наступних п'яти років

Рівень фінансового посередництва, оцінений, наприклад, на основі активів банківського сектора у % ВВП, є важливим індикатором для оцінювання періоду зрілості банківського сектора. Незважаючи на швидку експансію кредитування за останні роки, рівень фінансового посередництва залишається відносно низьким в країнах ПСС, за винятком Хорватії, порівняно з п'ятьма країнами ЦСЄ та членами Єврозони (рис. 4). Фінансові сектори майже всіх країн ПСС були вражені банківськими кризами під час переходу від системи єдиного банку планової економіки до двоярусної банківської системи з приватизованими банками. За кризами слідувало різке зниження довіри громадськості.

Активи банківського сектора, % від ВВП, 2006

Джерело: Національний центральний банк, DB Research.

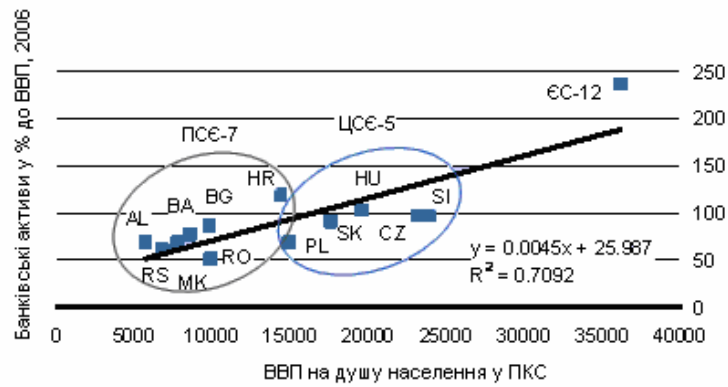
Рис. 4. Активи банківського сектора

Щоб спроєктувати майбутню суму активів, ми використали просту модель прогнозування, яка базується на емпіричній залежності: рівні кредитування та ВВП ростуть, як тільки ВВП на душу населення збільшується (рис. 6). Беручи до уваги наші оцінювання для росту ВВП на душу населення протягом наступних п'яти років, очікуємо такі темпи росту: банківський сектор країн ПСС (в євро) в середньому зросте на 17% щороку до 2011 року. Середні щорічні показники Румунії зростуть на 27% (рис. 5), майже обганяючи банківський сектор Угорщини до 2011 року (рис. 7).

Джерело: база даних DB Research.

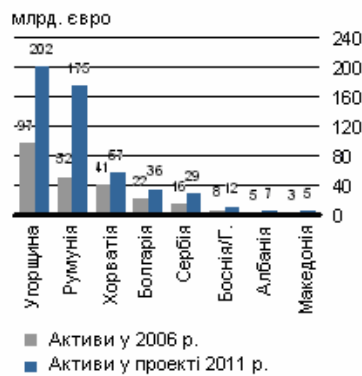
Рис. 5. Планується, що активи банківського сектора швидко зростатимуть

ПКС – паритет купівельної спроможності.

Джерело: Національний центральний банк, інтегрована файлова система, бази даних.

Рис. 6. Поглиблення низького фінансового рівня разом зі збільшенням ВВП на душу населення

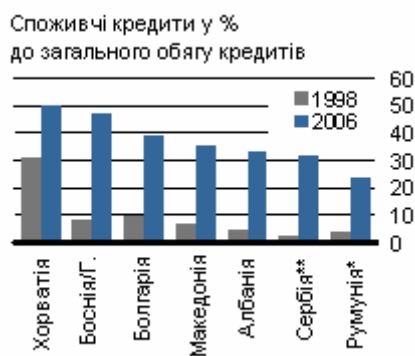

Джерело: Національний центральний банк, дослідницька компанія Global Insight, база даних DB Research.

Рис. 7. Результати моделі прогнозування

Сектор банківського обслуговування фізичних осіб як двигун росту

Перед настанням нового століття кредити домашнім господарствам становили лише незначну частку загальної невикраденої суми кредиту в країнах ПСЄ. Протягом наступних декількох років картина різко змінилась. Зазначаючи вплив збільшення довіри в банківському секторі та підвищення доходу на душу населення, кредитування приватного сектора та, особливо, кредитування споживачів розширились зі швидкістю звуку, при цьому споживчі кредити становили 23-50% загальної суми позик у 2006 році (рис. 8). В той час як ця тенденція має схильність продовжуватись протягом декількох наступних років, очікується, що відносна важливість різних роздрібних банківських продуктів зміниться. Як засвідчено в країнах ЦСЄ, розвиток роздрібних банківських послуг можна приблизно поділити на три головні стадії. Країни ПСЄ вже пройшли першу стадію, де депонування є основним видом діяльності. На цій стадії створення систем страхування депозитів (рис. 9) сприяло збільшенню довіри населення до банківської системи та мобілізувало заощадження. На сьогодні банківський сектор країн ПСЄ перебуває на другій стадії, де переважають споживчі кредити, іпотечні кредити та кредитні картки. Пізніше ці країни поступово перейдуть до третьої стадії, де інвестиційні фонди відкритого типу та забезпечення по старості набудуть важливості як джерело доходів для банків.

* 2001.

** 1999.

Джерело: Національні центральні банки, база даних DB Research.

Рис. 8. Різка зміна структури кредитування

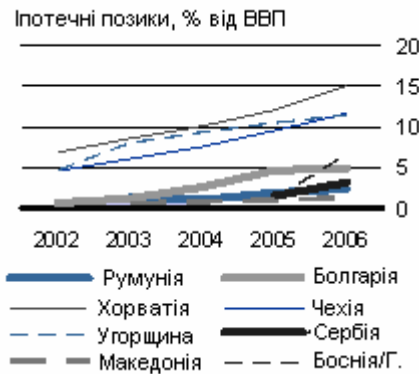
Джерело: Національні органи влади, база даних DB Research.

Рис. 9. Максимальне покриття страхування депозитів

Іпотечні кредити: нова галузь комерційної діяльності

Як результат масової приватизації житла та представлення програм субсидування для домашніх господарств протягом перехідного періоду, рівень володіння житлом є порівняно високим в країнах ПСЄ (близько 8%). Існує нагальна потреба в будівництві та модернізації житла. По-перше, за останні десятиліття можна було спостерігати слабкий рівень інвестицій. По-друге, міграція привела до дефіциту житлового фонду в столичних зонах, що характеризуються швидкими темпами росту. По-третє, все ще має місце суттєве відставання в плані житлової площі на душу населення (останнім часом лише 16м²). По-четверте, в цілому переважає бажання мати власне житло, а не взяти в оренду. Правові реформи (наприклад, прийняття нових законів стосовно іпотечного кредитування та створення обґрунтованих реєстрів нерухомості) посприяли створенню іпотечних ринків. А зниження реальних процентних ставок на фоні матеріальних благ домашніх господарств проклало шлях збільшенню попиту на фінансування будівництва. Тоді як проникнення операцій з іпотечного

кредитування в Хорватії вже випередило такі ж операції в країнах Центральної та Східної Європи, іпотечне кредитування в інших країнах ПСЄ стартувало лише декілька років тому. Низькі коефіцієнти кредитування до ВВП показали, що іпотечні ринки все ще слабо розвинуті, проте вони (коефіцієнти) також свідчать про великий потенціал для зростання на цьому ринку. В той час як співвідношення кредитування до ВВП в країнах ЦСЄ досягли двоцифрових рівнів (рис. 10), в країнах ПСЄ, окрім Хорватії, вони становлять лише 2-6%.

Джерело: Національні центральні банки, база даних DB Research.

Рис. 10. Повільний розвиток іпотечних ринків

Наступна хвиля: інвестиційні фонди та забезпечення по старості

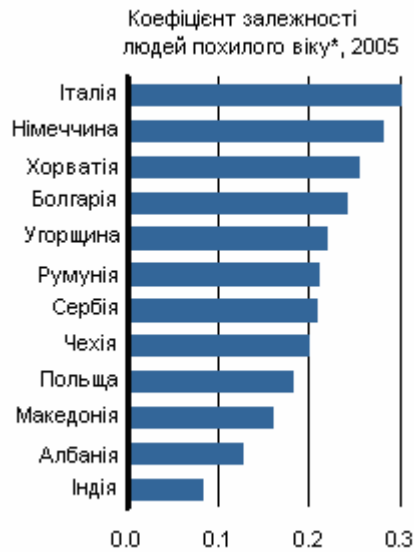
У зв'язку зі збільшенням рівня добробуту, структура сімейного заощадження поступово переміщується від депозитів до інвестиційних фондів. Цю диверсифікацію активів можна було спостерігати в країнах ЦСЄ, де розвиток інвестиційних фондів зріс від 5 до 9% у 2006 році (рис. 11).

Рис. 11. Ріст інвестиційних фондів

Додатковим каталізатором для інвестиційних фондів та інструментів забезпечення по старості є демографічні зміни. Країни ПСЄ мають справу майже з західноєвропейським складом народонаселення, де лише чотири особи працездатного віку повинні надавати фінансову підтримку одній особі похилого віку (рис. 12). Така структура народонаселення зробила систему виплати пенсій з поточних доходів нерациональною та привела до створення обов'язкових, приватних, повністю фінансованих приватних фондів у багатьох країнах (Хорватія та Болгарія в 2002 році, Македонія в 2006, Румунія за прогнозами – в 2008 році). В

той час як обов'язкові пенсійні фонди другого рівня швидко розвиваються (рис. 13), добровільне (тобто третього рівня) забезпечення по старості також зробить свій внесок у збільшення попиту на послуги інвестиційних фондів.

* Кількість утриманців похилого віку на одну особу працездатного віку.

Джерело: база даних DB Research.

Рис. 12. Подібність структури населення країн ПСЄ та Західної Європи

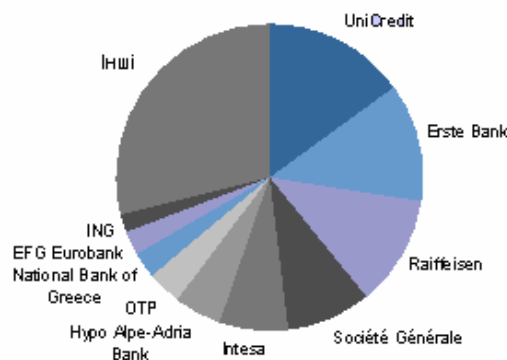

Джерело: база даних DB Research.

Рис. 13. Стрімкий ріст пенсійних фондів другого рівня

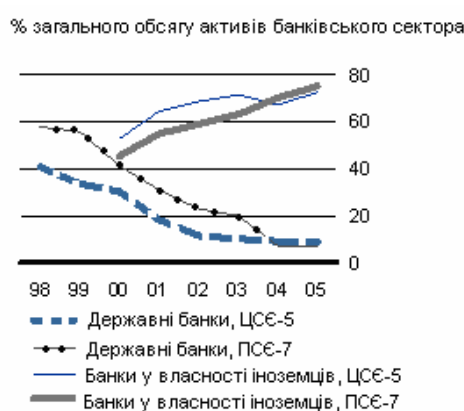
Більшість банків в країнах ПСЄ належить іноземним власникам

Стосовно трансформації пайової участі, банки в країнах ПСЄ прийняли той самий шлях, що й банки країн ЦСЄ. Маючи 75% активів банківського сектора у власності іноземців та лише 7% активів, що залишились в руках держави (рис. 15), країни ПСЄ навіть випередили своїх центральноєвропейських партнерів. Серед іноземних гравців переважають банки Австралії та Італії (рис. 14).

Джерело: Raiffeisen International.

Рис. 14. Відсоток загального обсягу активів банківського сектора у ПСЕ-7, 2005

Джерело: Європейський банк реконструкції та розвитку, база даних DB Research.

Рис. 15. Відсоток загального обсягу активів банківського сектора

Невпинний реальний ріст кредитування в приватному секторі: загроза для макроекономічної та фінансової стабільності?

Як згадувалося раніше, надання кредитів приватному сектору стало різко зростати в країнах ПСЕ протягом кількох останніх років (рис. 16). З близько 50% реального росту кредитування Албанія та Румунія претендують на найвище місце в нашій класифікації активної кредитної діяльності в 2006 році. Водночас, порівняно низькі відношення кредитів до ВВП в приватному секторі можуть бути показником того, що країни просто переживають звичайний процес покращення. Щоб вирішити це питання, ми оцінили "рівні рівноваги" для відношення кредитів до ВВП, використовуючи основні економічні принципи та беручи за основу Єврозону. Результати показали, що за винятком Хорватії, відношення кредиту до ВВП в країнах ПСЕ є нижчими за рівні рівноваги і, отже, вони, здається, переживають процес покращення. Темпи росту, вищі за 40% порівняно з попереднім роком, як наприклад в Албанії та Румунії, піднімають питання стосовно можливих загроз для макроекономічної та фінансової стабільності. Це може служити для них доказом нестабільного підвищення внутрішнього попиту, роздуття дефіциту поточних статей платіжного балансу (рис. 17) та погіршення стану банківського сектора.

Джерело: Інтегрована файлова система, база даних DB Research.

Рис. 16. Відношення реального кредиту до приватного сектора

Джерело: Міжнародний валютний фонд, база даних DB Research.

Рис. 17. Дефіцит поточних статей платіжного балансу

Наскільки міцними є банківські сектори сьогодні? Щоб гарантувати достатній рівень капіталізації, банки у всіх країнах, за винятком Македонії, повинні підтримувати коефіцієнти достатності капіталу вище 8%-го рівня, рекомендованого Базельським Комітетом (рис. 18). Тоді як швидке зростання кредитування продовжуватиме знижувати коефіцієнти достатності капіталу (рис. 19), очікується, що банки і далі відповідатимуть мінімальним потребам у капіталі. Окрім того, за винятком Македонії та Сербії, де рівень безнадійних позик залишається високим на рівні 11% та 8% відповідно, якість активів є відносно непоганою (рис. 20). Оскільки рівень непродуктивних кредитів відстає від показника кредитоспроможності, кредитний ризик може все ще бути на підйомі. Необмежене позичання іноземної валюти домашніми господарствами залишається ключовою проблемою. Помітне знецінення національної валюти може становити серйозну загрозу для здатності до погашення боргу домашніми господарствами. Це пов'язане з тим, що, на відміну від корпорацій, домашні господарства не мають потоку доходів у іноземній валюті. З іншого боку, суттєві депозити в іноземній валюті можуть вказувати на те, що принаймні деякі домашні господарства можуть меншою мірою стикатися зі слабкістю національної валюти (рис. 21).

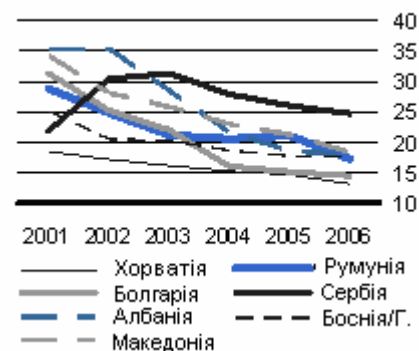
Коефіцієнт достатності капіталу, кінець 2006 р.

Джерело: Національні центральні банки, база даних DB Research.

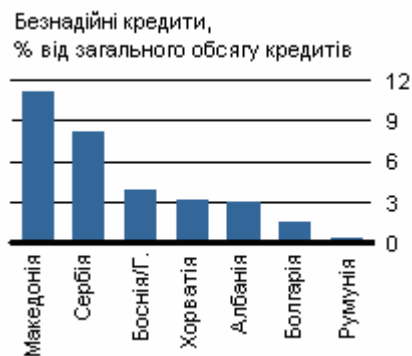
Рис. 18. Коефіцієнти достатності капіталу на кінець 2006 року

Коефіцієнт достатності капіталу, %

Джерело: Національні центральні банки, база даних DB Research.

Рис. 19. Коефіцієнти достатності капіталу

Джерело: Національні центральні банки, база даних DB Research.

Рис. 20. Безнадійні кредити

Джерело: Національні центральні банки, база даних DB Research.

Рис. 21. % загальної суми активів банківського сектора

Чітке усвідомлення ризиків центральними банками та посилення нормативів ефективної банківської діяльності

З урахуванням ризиків, пов'язаних зі швидким ростом та помітною "євроізацією" банківського сектора (значна частка кредитів та депозитів у євро), деякі центральні банки в ПСЄ вирішили посилити регуляторні та правові норми ефективної діяльності.

Базуючись на рекомендаціях Міжнародного валютного фонду, Національний банк **Албанії** посилив економічні нормативи та банківський нагляд протягом 2006 року. Ці кроки допомогли полегшити темпи реального росту кредитування з 70% в січні до 50% на кінець минулого року.

В **Румунії**, незважаючи на високу частку кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів домашнім господарствам (більше 40%), у листопаді минулого року керівництво центрального банку вирішило змістити поріг (300% банківського капіталу) кредитування в іноземній валюті (прийнято у вересні 2005) у зв'язку з її ефективністю. Багато банків уникли обмежень за допомогою переміщення кредитних портфельів головним установам за кордон.

Після ліквідації кредитних обмежень у січні центральний банк **Болгарії** оголосив (в середині липня) про збільшення вимог стосовно мінімального резерву на 4 привілейовані акції, які мають перевагу перед іншими акціями у випадку ліквідації компанії, до 12% у зв'язку з прискоренням темпів кредитування приблизно на 50% порівняно з попереднім роком. Крім того, банк проголосив, що він буде вживати й інші заходи (наприклад, збільшення вимог стосовно достатності капіталу), якщо темпи кредитування не сповільняться.

В липні центральний банк **Хорватії** також посилив кредитні норми. Надання кредитів приватними банками буде дозволено максимум до 12% на рік та 0.5% на місяць. Якщо темпи кредитування перевищать цей поріг, банки повинні будуть купувати державні цінні папери на половину суми перевищеного порогу.

Минулого року центральний банк **Сербії** представив максимальний рівень для кредитування домашніх господарств – вдвічі більше основного капіталу банку. У січні 2007 року він

замінив коефіцієнт резервних вимог 60% щодо короткострокових позикових коштів на 45%-не відношення, яке застосовується по відношенню до всіх депозитів у іноземній валюті та зовнішньої заборгованості, а також депозити в динарах, зареєстрованих як іноземна валюта.

Суттєве посилення нормативно-правової бази

На початку 1990-х років дворівневі банківські системи були представлені у всіх країнах ПСЄ, що провело різницю між діяльністю центральних та комерційних банків. Протягом декількох останніх років було здійснено значні спроби, націлені на узгодження нормативно-правової моделі з директивами ЄС та Основними принципами Базеля з метою ефективного банківського нагляду. Результати останнього дослідження, проведеного Європейським банком реконструкції та розвитку в 2005 році з метою порівняння банківського законодавства країн ПСЄ з основними принципами Базеля, показали, що Румунія, Боснія та Герцеговина, Болгарія та Хорватія мали найвищі рівні відповідності. Албанія також продемонструвала досить гарні показники, чого не можна сказати про Сербію та Македонію. З тих пір прийняття нового банківського законодавства в Сербії в листопаді 2005 року узгодило головні питання регулювання з принципами Базеля. В липні 2006 року в Албанії було прийнято новий закон, націлений на об'єднання правової моделі для банківського нагляду та на посилення існуючих нормативів. В Македонії було вдосконалено правову модель, особливо це стосується економічних нормативів та структури власності. Остання реєстрація Європейського банку реконструкції та розвитку на предмет реформ банківського сектора показує, що крім Хорватії, показники країн ПСЄ все ще відстають від показників країн Центральної та Східної Європи (рис. 22).

* Ранжується від 1 (встановлення дворівневої системи) до 4 (банківські закони та нормативи наближені до стандартів Банку міжнародних розрахунків).
Джерело: EBRD, база даних DB Research.

Рис. 21. Реєстрація реформ у банківському секторі, здійснена європейським банком реконструкції та розвитку

Висновок

У роботі ми показали, що рівень фінансового посередництва в країнах ПСЄ є все ще нижчим за рівні рівноваги, проте швидко набуває росту. Взнявши за основу сприятливе макроекономічне середовище та ріст доходів на душу населення, ми спрогнозували, що активи банківського сектора (в євро) зростуть в середньому на 17% до 2011 року. Слідуючи шляху країн ЦСЄ, сектор обслуговування фізичних осіб, як очікується, буде головним рушієм росту, причому найбільш динамічними сферами бізнесу стануть іпотечні кредити та інвестиційні фонди. В той час як швидкі темпи кредитування (особливо в іноземній валюті) створюють проблеми для фінансової стабільності, високий рівень іноземного володіння, достатній рівень капіталізації, все ще прийнятні ступені безнадійних кредитів та критерії регулювання центральними банками пом'якшують ці ризики. Банківські сектори ПСЄ однозначно привертають загальну увагу.

Список використаних джерел

1. Amann, Wolfgang (2005). How to Boost Rental Housing Construction in CEE/SEE Countries. Housing Finance International. December 2005.
2. Backé, Peter and Tina Zumer (2005). Developments in Credit to the Private Sector in Central and Eastern European EU Member States: Emerging from Financial Repression – A Comparative Overview. OENB.
3. Backé, Peter, Balázs Égert and Tina Zumer (2006). Credit Growth in Central and Eastern Europe: New (Over)Shooting Stars? OENB.
4. Bank Austria (2005). Banking in South-Eastern Europe on the move. September 2005.
5. Boss, Michael et al. (2007). Stress Testing the Exposure of Austrian Banks in Central and Eastern Europe. OENB.
6. Cigna, Gian Piero (2005). The quality of banking legislation in transition countries. EBRB Law in transition. October 2005.
7. EBRD (2006). Transition Report 2006.
8. IMF (2006). Serbia, Article IV Consultation. IMF Country Report 06/384. October 2006.
9. IMF (2006). Former Yugoslav Republic of Macedonia. Article IV Consultation. IMF Country Report 06/344. October 2006.
10. National Bank of Greece (2006). South Eastern Europe & Mediterranean Emerging Market Economies Bulletin: Regional Banking Sector. September 2006.
11. Raiffeisen Zentralbank AG (2006). As good as it gets.... CEE Banking Sector Report. September 2006.
12. Schadler, Susan et al. (2004). Adopting the Euro in Central Europe. Occasional paper 234. IMF.

Отримано 4.09.2007 р.
Переклад з англ. Н.М. Середи.